

Teorie národního hospodářství

Studenti PF UK

Vypracované otázky ke zkoušce

2011

Tento text vznikl jako příprava na ústní zkoušku z předmětu Teorie národního hospodářství, vyučovaného na právnické fakultě UK. Text vytvořili sami studenti druhého ročníku, nemusí tedy být i přes veškeré korektury zcela správný a autoři nepřebírají žádnou odpovědnost za výsledek zkoušky. Texty byly vytvořeny na wiki studentů PF UK <http://ius.tulacek.eu/>.

Soubor vygenerován: 16.12.2011, 03:49

Obsah

A	Předmět a metody národohospodářské teorie	1
A.71	Předmět národohospodářské teorie a její základní kategorie	1
	Předmět	1
	Základní ekonomický problém	1
	Definice národohospodářské teorie = ekonomie:	1
	Ekonomie x ekonomika	1
	Kategorie národohospodářské teorie	2
A.30	Hlavní historické a současné směry ekonomického myšlení	2
	Merkantilismus	2
	Fyziokraté	3
	Klasická politická ekonomie	3
	Marxismus	4
	Německá historická (ekonomická) škola	4
	"Marginální revoluce" → Neoklasická ekonomická škola	4
	Neoklasická ekonomická škola	4
	Keynesiánství	5
	Chicagská škola	6
	Monetarismus	6
	Institucionalismus	6
	Hlavní názorové proudy soudobé ekonomie	6
B	Základní ekonomické pojmy a principy	8
B.98	Základní ekonomické principy a modely, metodické chyby ekonomického uvažování	8
	Základní ekonomické principy	8
	Přínosy a náklady	8
	Porovnání na základě peněžních hodnot	8
	Racionalita a vlastní zájem	9
	Náklady alternativ a utopené náklady	9
	Uvažování v mezních (marginálních) veličinách	9
	Ekonomická efektivnost	9
	Ekonomická rovnost	9
	Ekonomické modely	9
	Metodické chyby ekonomického uvažování	10
B.54	Náklady alternativ a utopené náklady, ilustруйте na příkladech	10
	Náklady alternativ	10
	Utopené náklady	11
B.97	Základní ekonomické otázky, typy a odlišnosti ekonomických systémů	11
	Základní ekonomické otázky	11
	Typy a odlišnosti ekonomických systémů	12
B.17	Ekonomická efektivnost, Paterovo a Kaldor-Hicksovo kritérium efektivnosti	13
	Ekonomická efektivnost	13
	Paretova a Kaldor-Hicksova efektivnost	14
	Ukazatelé ekonomické efektivnosti	15
	Efektivita a rovnost	15
B.85	Trhy výrobních faktorů, jejich úloha, specifika a regulace	15
	(Nájemní) trhy výrobních faktorů	15
	Výrobní faktory	16
	Národní důchod	17
B.89	Typy ekonomických subjektů, jejich postavení a úloha v národním hospodářství	17
B.49	Model ekonomického koloběhu	17
	Rovnováha v modelu ekonomického koloběhu	19
	Zahrnutí cen do modelu ekonomického koloběhu	20
	Ekonomická nerovnováha	20
B.55	Národohospodářské agregáty a jejich význam	21
	HDP	21
	Inflace	21

Nezaměstnanost	21
Platební bilance	21
B.46 Metody měření HDP	22
Metoda výrobní	22
Metoda důchodová	22
Metoda výdajová	22
C Tržní systém a státní ekonomická regulace	23
C.82 Trh a tržní systém, typy trhů	23
Trh v užším pojetí	23
Trh v širším pojetí	24
Tržní systém	24
C.87 Tržní cena a její funkce	25
Cena	25
Tržní rovnováha	25
Funkce ceny	27
C.7 Cenová a necenová konkurence, principy marketingu	29
Marketing a jeho cíle	29
Konkurence a její typy	29
Marketing a jeho definice	30
C.31 Hospodářská politika, její cíle, druhy a účinnost, magický čtyřúhelník	32
Hospodářská politika	32
Základní hospodářské cíle	32
Hospodářskopolitické nástroje	32
Druhy hospodářské politiky	32
Účinnost hospodářské politiky	33
C.88 Tržní selhání, jeho druhy a příčiny, ilustруйте na příkladech	33
Nedokonalá konkurence	33
Externality	33
Veřejné statky a neúplné trhy	34
Asymetrické informace	34
C.90 Veřejná a soukromá řešení tržních selhání	34
Veřejná řešení tržních selhání	35
Soukromá řešení tržních selhání	35
C.75 Státní regulace trhů, ceny ve smíšené ekonomice	36
Regulace trhů	36
Ceny ve smíšené ekonomice	37
C.73 Selhání vlády a jeho příčiny	38
Důvody vládního selhání	38
D Poptávka, nabídka a tržní cena	39
D.10 Zákon poptávky, zákon nabídky, zákon poptávky a nabídky, zákon jedné ceny	39
Zákon poptávky	39
Zákon nabídky	41
Zákon poptávky a nabídky	42
Zákon jedné ceny	42
D.8 Cenová, důchodová a křížová elasticita poptávky	43
Pružnost poptávky	43
Cenová elasticita poptávky	43
Pružnost poptávky a celkové spotřebitelské výdaje	43
Poptávka v krátkém a dlouhém období	44
Poptávka na jednotlivém trhu a poptávka po zboží jednoho prodávajícího	44
Křížová pružnost poptávky	44
Důchodová pružnost poptávky	44
D.70 Přebytek výrobce a spotřebitele, efektivita tržní rovnováhy	44
Přebytek spotřebitele	44
Přebytek výrobce	45
Celkový přebytek	46
Tržní rovnováha	46
Efektivita tržní rovnováhy	47
D.77 Státní zásahy do cen, jejich příčiny, důsledky a efektivita	47
Přímé státní regulace	47
Nepřímé státní regulace	47
Příčiny	47
Důsledky	47
Efektivita	47

E	Rozhodování, ekonomika a správa firem	49
E.9	Cíle, náklady, příjmy a zisk firmy	49
	Cíle	49
	Náklady	49
	Zisk	50
	Příjmy	51
E.35	Implicitní a explicitní náklady firmy, ekonomický a účetní zisk	51
	Implicitní a explicitní náklady firmy	51
	Ekonomický a účetní zisk	51
E.61	Normální zisk firmy, ekonomická renta a její dobývání	52
	Firma	52
	Explicitní náklady a implicitní náklady	52
	Ekonomický a účetní zisk	52
	Normální zisk	52
	Ekonomická renta	52
E.53	Náklady a nákladové křivky firmy, analýza firemních nákladů	53
	Celkové náklady dělíme na	53
	Průměrné celkové náklady	54
	Mezní náklady firmy	54
	Produkční funkce firmy	54
	Mezní produkt práce/mezní produkt kapitálu	54
	Průběh nákladových křivek	55
E.44	Marginální náklady a jejich význam	57
	Stav firemní rovnováhy	57
	Význam marginálních nákladů	57
	Rozhodování o zastavení činnosti	58
	Uzavření vs. ukončení činnosti	58
E.99	Zákon klesajícího mezního produktu, princip úspor z rozsahu	58
	Princip úspor z rozsahu	58
E.25	Financování firmy, finanční ukazatele a jejich funkce při řízení firmy	59
	Finanční zdroje firmy	59
	Cíle financování	59
	Krátkodobé a dlouhodobé financování	59
	Základní principy finančního řízení firmy	60
	Finanční ukazatele	60
E.96	Význam a struktura rozvahy firmy	61
	Struktura rozvahy	62
	Majetková struktura podniku - aktiva	62
	Kapitálová struktura podniku - pasiva	62
E.21	Ekonomický pohled na vybrané právní formy podniků, jejich výhody a nevýhody	64
	Specifické firmy	66
E.18	Ekonomické aspekty správy korporací	67
	Správa korporace	67
	Corporate governance	68
	Vnitřní a vnější model corporate governance	68
	Vnější model	68
	Vnitřní model	68
	Problém pán a správce	69
F	Struktura trhu, typy konkurence a konkurenční politika	70
F.78	Struktura trhu a tržní síla, relevantní trh	70
	Struktury trhu	70
	Tržní síla	71
	Relevantní trh	71
F.15	Efektivnost dokonalé konkurence	71
F.83	Trh dokonalé konkurence a postavení firmy na tomto trhu	72
	Efektivnost dokonalé konkurence	73
	Dokonalá konkurence a reálné trhy	73
	Reálně existující případ dokonalé konkurence	73
F.58	Nedokonalá konkurence, příčiny vzniku a hlavní typy, ztráta blahobytu v podmínkách nedokonalé konkurence	73
	Konkurence	73
	Omezení konkurence	74
	Dokonalá konkurence	74
	Nedokonalá konkurence	74
	Důsledky nedokonalé konkurence	74
	Typy nedokonalé konkurence	74
	Konkurenční, prokonkurenční či protitrustová politika	77
F.33	Chování firem v podmínkách dokonalé a monopolistické konkurence	77

Konkurence	77
Dokonalá konkurence (na nabídkové straně trhu)	78
Nedokonalá konkurence	78
Monopolistická konkurence	78
F.34 Chování firem v podmínkách oligopolu a monopolu	79
Oligopol	79
Monopol	80
F.42 Konkurenční politika, antimonopolní zákonodárství, regulace přirozených monopolů	81
Konkurenční politika	81
Protimonopolní zákonodárství	81
Regulace přirozených monopolů	82
Ochrana hospodářské soutěže v EU a ČR	83
G Kapitál a kapitálové trhy	84
G.40 Kapitál, jeho vznik, formy a funkce	84
Co je to kapitál	84
Vznik kapitálu	84
Formy kapitálu	84
Kapitálový trh	85
G.37 Instrukce kapitálového trhu a jejich význam	85
Instrukce kapitálového trhu	85
Instrukce spojené s trhy cenných papírů	85
Instrukce finančního zprostředkování	86
Stádní chování investorů	87
G.52 Nabídka, poptávka a rovnováha na trhu kapitálu	87
Nabídka na kapitálovém trhu	87
G.3 Aktiva, jejich druhy a vlastnosti, stanovení ceny aktiv	89
Aktiva	89
Druhy a vlastnosti	89
Výnosy, ceny, rizika aktiv	89
Míra výnosu aktiva	89
P/E (Price/Earnings ratio)	89
Tržní cena aktiv	89
Neriziková aktiva	90
Investiční riziko	90
Postupy investování	90
G.39 Investování a spekulace, vznik a důsledky "investičních bublin"	90
Některé relevantní pojmy	90
Investování prostředků na kapitálových trzích	91
Investiční bublina	91
G.79 Subjekty kapitálového trhu	92
G.67 Primární a sekundární kapitálové trhy a jejich význam	94
Vznik kapitálu	94
Trh kapitálu	94
Primární a sekundární trh	95
Primární kapitálový trh	95
Sekundární kapitálový trh	95
H Trh práce, zaměstnanost a rozdělení příjmů	96
H.65 Poptávka a nabídka na trhu práce, vliv substitučního a důchodového efektu na nabídku práce	96
Nabídka práce	96
Poptávka práce	97
Trh práce	97
H.84 Trh práce (poptávka, nabídka a rovnováha)	98
Poptávka po práci a nabídka práce	98
Rovnováha na trhu práce	99
Grafy	99
H.86 Tržní a netržní faktory determinace mezd, mzdová strnulost, jej příčiny a důsledky	100
Specifické faktory determinace mezd	100
Mzdová strnulost	101
H.59 Nezaměstnanost, příčiny, druhy a měření, vztah nezaměstnanosti a inflace	101
Dělení nezaměstnanosti	102
H.72 Rozdělení důchodů, nerovnosti v důchodech, přerozdělovací procesy a jejich nástroje	103
Rozdělení mezd a příjmů	103
Sledování mzdové (příjmové) nerovnosti	103
Přerozdělování příjmů a jeho nástroje	104

I	Peníze a měnová politika	105
I.63	Peníze, jejich funkce a formy, úloha zlata v dějinách	105
	Peníze	105
	Funkce peněz	105
	Formy peněz	106
	Úloha zlata v dějinách	106
I.94	Vymezení peněz, peněžní zásoba a peněžní agregáty	106
	Vymezení peněz	106
	Peněžní zásoba a peněžní agregáty	106
I.41	Komoditní peníze, zlatý standard, peníze s nuceným oběhem	107
	Komoditní peníze	107
	Zlatý standard	107
	Nucený oběh	107
I.51	Nabídka a poptávka na trhu peněz, cena peněz, výnosová křivka	108
	Nabídka po penězích	108
	Poptávka po penězích	108
	Faktory ovlivňující poptávku po penězích	108
	Poptávka po penězích a úroková míra	108
I.5	Bankovní systém, tvorba peněz a peněžní multiplikátor	109
	Peněžní multiplikátor	110
I.50	Monetární politika a její nástroje	110
	Cíle MP	110
	Cílování inflace	111
	Nástroje MP	111
	Omezení regulace peněžní zásoby	111
	Nezávislost centrální banky	112
	Funkce bankovního systému	112
I.56	Nástroje expanzivní fiskální a monetární politiky, jejich význam a účinnost	112
	Expanzivní monetární politika	112
	Expanzivní nástroje monetární politiky	112
	Expanzivní fiskální politika	113
I.57	Nástroje restriktivní měnové a rozpočtové politiky, jejich význam a účinnost	114
	Restriktivní monetární politika	114
	Restriktivní nástroje monetární politiky	114
	Restriktivní fiskální politika	114
I.6	Bezprostřední a konečné cíle měnové politiky, cílování inflace	115
	Bezprostřední cíle měnové politiky	115
	Konečné cíle měnové politiky	115
	Cílování inflace	115
I.43	Kvantitativní teorie peněz a cen, Fisherova rovnost	115
	Fisherova rovnost	115
	Z historie	116
I.62	Omezení měnové a fiskální politiky	116
	Měnová politika	116
	Rozpočtová politika	117
I.45	Měnová báze a tvorba peněz, peníze jako dluh	118
	Měnová báze	118
	Tvorba peněz	119
	Peníze jako dluh	120
I.14	Diskontní, lombardní a repo sazba jako měnové nástroje	120
	Úrokové sazby České národní banky	121
I.29	Funkce a nástroje centrální banky	122
	Centrální banka	122
	Funkce centrální banky	122
	Nástroje centrální banky	122
	Nezávislost	123
	Česká národní banka	124
I.60	Nezávislost a odpovědnost centrální banky	124
	Nezávislost centrální banky	124
	Odpovědnost centrální banky	124
I.36	Inflace a její měření, druhy, příčiny a důsledky inflace, inflační daň	125
	Metody výpočtu	125
	Využití ukazatelů inflace	126
	Závažnost inflace	126
	Příčiny inflace	126
	Dopady inflace	126
	Protiinflační politika	127

I.12	Inflační daň	127
	Deflace, její příčiny a důsledky, past likvidity a kvantitativní uvolňování	127
	Deflace	127
	Past likvidity	128
	Kvantitativní uvolňování	128
J	Hospodářský růst	129
J.80	Teorie hospodářského růstu	129
	Hospodářský růst a jeho zdroje	129
	Příčiny hospodářského růstu	129
	Produktivita a její faktory	130
	Růstová politika	130
	Politika nabídkové stránky ekonomiky	131
	Výhody a nevýhody hospodářského růstu	131
J.69	Produktivita práce a kapitálu a jejich faktory, politika nabídkové strany	132
	Produktivita	132
	Produktivita práce	132
	Produktivita kapitálu	133
	Politika nabídkové stránky ekonomiky	134
J.22	Ekonomický růst a rozvoj, zdroje a typy růstu, růstová politika	134
	Zdroje (typy) ekonomického růstu	134
	Růstová politika	135
	Důsledky hospodářského růstu	136
K	Hospodářský cyklus a stabilizační politika	137
K.32	Hospodářský cyklus, jeho příčiny a fáze	137
	Fáze	137
	Typy hospodářských cyklů podle délky	137
	Příčiny hospodářského cyklu	138
	Pojmy	138
K.66	Poptávkové a nabídkové šoky, jejich vliv na recesi	138
	Model souhrnné poptávky a nabídky	138
	Model souhrnné poptávky	139
	Průběh souhrnné nabídky	141
K.38	Investiční akcelerátor a multiplikátor a jejich význam pro průběh hospodářského cyklu	144
	Vývoj spotřebních a investičních výdajů	144
	Investiční akcelerátor a multiplikátor	144
K.26	Finanční a měnová krize, možné příčiny a důsledky	145
	Druhy finanční krize	145
	Finanční krize	145
	Bankovní panika	146
	Měnová krize	147
K.10	Cíle, principy a nástroje stabilizační politiky	148
	Ovlivňování agregátní poptávky	148
	Koordinace monetární a fiskální politiky	149
	Problémy fiskální politiky	150
	Problémy monetární politiky	150
K.2	Agregátní poptávka a nabídka, potenciální a reálný produkt	151
	Agregátní poptávka	151
	Agregátní nabídka	151
	Potenciální HDP	152
	Reálný HDP	152
	Ekonomická rovnováha a ekonomické výkyvy	153
K.4	Automatické stabilizátory a jejich funkce, vysvětlete na příkladu	153
	Jednorázová záměrná opatření (diskrétní) a vestavěné (automatické) stabilizátory	153
	Vztah požadavku na vyrovnaný státní rozpočet a automatických stabilizátorů	154
K.27	Fiskální multiplikátory, efekt vytěsňování	154
	Expanzivní fiskální politika	154
	Fiskální multiplikátor	155
	Efekt vytěsňování	155
	Celkový účinek fiskální expanze	155
K.20	Ekonomické multiplikátory a jejich význam (Keynesův multiplikátor, peněžní multiplikátor, fiskální multiplikátor)	155
	Příklady multiplikátoru	155
	Keynesův multiplikátor	156
	Peněžní multiplikátor	156
	Fiskální multiplikátor	157

K.28 Fiskální politika, její cíle a nástroje	157
Fiskální politika	157
L Státní rozpočet a daňový systém	159
L.93 Veřejné finance, jejich funkce a složky, státní rozpočet a jeho deficity	159
Veřejné finance	159
Rozpočtová soustava	159
L.76 Státní rozpočet, základní struktura jeho příjmové a výdajové stránky	160
Příjmy státního rozpočtu	161
Výdaje státního rozpočtu	161
Typy rozpočtu	161
L.11 Daně, jejich druhy a ekonomické vlastnosti, daňová politika	163
Principy daňového systému	165
L.16 Efektivnost zdanění, daňové břemeno a „náklady mrtvé váhy“, Lafferova křivka	165
Efektivnost zdanění	165
Dopad daní	166
Náklady mrtvé váhy	166
Lafferova křivka	167
L.23 Euro a Maastrichtská kritéria, Pakt stability a růstu	167
Euro - bleskový úvod	167
Historie eura	168
Maastrichtská kritéria	168
Pakt stability a růstu	168
Aktuality o euru	169
M Mezinárodní ekonomické vztahy	170
M.1 Absolutní a komparativní výhody v mezinárodním obchodě, vysvětlete na příkladu	170
Příčiny	170
Absolutní výhoda	170
Komparativní výhoda	170
M.48 Mezinárodní měnové vztahy, devizové trhy, optimální měnové zóny	171
Devizové trhy a měnové kurzy	171
Mezinárodní měnový fond a brettonwoodský systém	174
Optimální měnové zóny	174
Mezinárodní obchod	175
M.64 Platební a obchodní bilance, jejich struktura a význam	176
Platební bilance	176
Obchodní bilance	177
M.13 Devizové režimy a jejich národohospodářské důsledky	179
Fixní (pevný) směnný kurz	180
Flexibilní (plovoucí) kurzy	180
Brettonwoodský měnový systém	180
Kurz dvoustranný a vícestranný, nominální a reálný	181
Devizové režimy a hospodářská politika	182
M.47 Mezinárodní ekonomická integrace a její formy, globalizace ekonomiky	183
Hlavní cíle mezinárodní ekonomické integrace:	183
Stupně integrace	183
Mezinárodní organizace	184
Ekonomická globalizace	184
M.95 Vývoj evropské ekonomické integrace, jednotný vnitřní trh, hospodářská a měnová unie EU	184
Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO)	184
Evropské společenství pro atomovou energii a Evropské hospodářské společenství	185
Evropská společenství	185
EU a nové členské státy	185
Jednotný vnitřní trh	185
Hospodářská a měnová unie (HMU)	186
Konvergenční kritéria, Pakt stability a růstu, Euroskupina	186
N Základy ekonomie veřejného sektoru	188
N.24 Externalita, jejich příčiny, důsledky a řešení	188
Negativní externalita	188
Pozitivní externalita	189
Řešení	189
N.81 Transakční náklady a Coaseův teorém	192
Ronald Harry Coase	192
Transakční náklady	192

Coaseho teorém	193
N.92 Veřejné a částečně veřejné statky, společné zdroje	194
Statky čisté a částečně veřejné	195
Společné zdroje a veřejně poskytované soukromé statky	196
Veřejné a soukromé poskytování statků	197
N.74 Soukromé a veřejné statky, veřejné poskytování statků	197
Soukromé statky	197
Veřejné statky	197
Statky částečně veřejné	198
Společné zdroje	198
Veřejně poskytované soukromé statky	198
N.68 Principy ekonomické teorie veřejné volby	199
Problémy veřejné volby	199
Racionální neznalost	200
Zájmové skupiny	200
N.91 Veřejná produkce statků, její příčiny a důsledky	200
Příčiny veřejné produkce	201
Problémy veřejné produkce	201
Soukromá výroba veřejných statků	201
N.19 Ekonomické chování byrokracie	201
Ekonomické charakteristiky úřadu	202
Motivace byrokracie	202
Příčiny růstu úřadů	202
1 Seznam otázek	203

Okruh N

Základy ekonomie veřejného sektoru

N.24. Externality, jejich příčiny, důsledky a řešení

- Jeden z nejčastějších *důvodů tržního selhání* (→C.88) - vede k poklesu ekonomické efektivity a hospodářským ztrátám
- **Vedlejší důsledky soukromých ekonomických činností** - jejich náklady či přínosy dopadající na jiné subjekty, než které dané činnosti provádějí
- Vznikají, jestliže subjekty neberou v úvahu externí dopady svých rozhodnutí, ať už negativní (externí náklady), nebo pozitivní (externí přínosy)
- Holman - Vznikají, když někdo plně nenese náklady své činnosti nebo když nedostne úplné výnosy své činnosti
- Mohou vznikat v oblasti výroby i spotřeby zboží a služeb
- Dají se chápat i jako porušení něčího práva - vznikají tehdy, když na někoho přenesete nějaký náklad a on s tím nesouhlasí (neg.ex.) nebo když vám někdo brání v dosažení úplného výnosu vaší činnosti a vy s tím nesouhlasíte (poz.ex.)
- Lze je chápat i jako porušení práv - přenesu náklady své činnosti na někoho jiného / nemohu dosáhnout plného výnosu ze své vlastní činnosti
- Vedou k tomu, že hospodářské subjekty maximalizující svůj osobní užitek (orientující se pouze na základě svých nákladů a svého vlastního prospěchu) nepříznivě ovlivňují své okolí (společnost jako celek) nebo naopak k tomu, že nejsou dostatečně motivovány na ně působit pozitivně
 - Tržní selhání spočívá v tom, že neviditelná ruka trhu je buď dostatečně neomezuje, či naopak dostatečně neodměňuje
- Racionální rozhodování subjektů se opírá o porovnání nákladů a přínosů jejich činností - racionálně uvažující subjekt se rozhodne provést jen takovou činnost, jejíž náklady budou ve srovnání s přínosy nižší
 - V praxi se ale stává, že náklady ekonomických aktivit dopadají na někoho jiného, než kdo rozhodnutí provádí, nebo o činnosti rozhoduje někdo, kdo nemá možnost získat veškeré přínosy (jejich část čerpá někdo jiný)
 - Rozhodování v této situaci vycházející z vlastního ekonomického zájmu tak část nákladů, resp. výnosů, dané činnosti nebere v úvahu, což z individuálního pohledu probíhá racionálně, ale ze společenského ohledu to efektivní není → **negativní dopad na efektivitu ekonomického systému**
- Nejsou-li externality řešeny → určitý statek se vyrábí či spotřebovává více, než by bylo ekonomicky efektivní (u negativních externalit) / určitý statek se produkuje či konzumuje méně, než by bylo společensky žádoucí (pozitivních externalit)
- Národohospodářský důsledek → **plýtvání ekonomickými zdroji**, tj. porušení jejich efektivního rozdělení
- (*Vswka* - společenský zisk firmy odpovídá normálnímu zisku firmy zvýšenému/sníženému o externality, které firma svými činnostmi vytváří, firma tak může dosáhnout vysokého finančního zisku, ale její společenský zisk může být díky negativním externalitám poměrně nízký)
- (*Vswka II* - součástí alokační funkce státního rozpočtu je i korekce pozitivních a negativních externalit → daně, dotace)

Negativní externality

- Odráží-li náklady výrobce pouze jeho soukromé, nikoli celkové, tj. společenské náklady, je množství vyráběného statku vyšší, než by odpovídalo jeho společenskému optimu - výrobce zvyšuje svou výrobu nad úroveň, při které se dodatečné (mezní) společenské náklady jeho výroby rovnají dodatečnému užítku pro spotřebitele

- společenský blahobyt klesá, snížení výroby a spotřeby daného statku by naopak celkový blahobyt mohly zvýšit → negativní externality tak vedou k tomu, že trhy produkují větší množství statků, než je společensky optimální
- Člověk nenese plně všechny náklady své činnosti a část těchto nákladů přenáší na jiné
 - Nepříznivé ekologické důsledky ekonomických činností (znečištění vodních toků, vzduchu, nadměrné využívání přírodních zdrojů apod.)
 - Dopravní zácpy ve městech - osobní doprava vytváří ve městech pro ostatní účastníky dopravního provozu i společnost jako celek vedlejší náklady v podobě ucpaných ulic a znečištěného vzduchu) → řešením může být rozšíření veřejné dopravy, zavedené mýtného, daně za vjezd do městských center
 - Pokud by neexistovaly zákony bránící znečišťování řek, či by nebyly účinně vymáhány → cena, kterou by podniky požadovaly za svou produkci by nemusely zahrnovat náklady např. na čištění odpadů vypouštěných do řek (tyto náklady by jim totiž nevznikaly)
 - V rámci tržního systému neexistuje neviditelná ruka, která by podniky či jejich zákazníky vedla k efektivnímu zacházení s omezenými zdroji (např. čistou vodou) → nešetřili by přírodními zdroji a nenavraceli by je do původního stavu
 - Negativní externality ve spotřebě zboží a služeb - má-li spotřeba nepříznivý dopad na své okolí (spotřeba pohonných hmot → smog)
 - Ekonomické důsledky stejné - tržní selhání je v tom, že skutečně spotřebované množství je větší, než by bylo společensky žádoucí, řešení je pak též podobné (daně)
 - Příklady Holman
 - Elektrárna poškozující lesy (vyrábí elektřinu spalováním uhlí, produkce emisí - část lesů hyne, jejich majitelům vznikají škody, pokud elektrárna škody nehradí, nenese veškeré náklady na výrobu elektřiny)
 - Mlékárna znečišťující rybník (produkce odpadů vypouštěných do blízkého rybníka, důsledkem je úhyn ryb, které někomu patří - vzniká mu tím škoda)
 - Hluk z letadel (letišťe blízko města, obyvatelé se už neteší klidnému životu, trpí hlukem - někdo možná bude chtít prodat dům, ale jeho tržní cena klesla, letiště nemusí obyvatele města za tyto nepříjemnosti nijak odškodnit a nenese plně náklady ze svého provozu)

Pozitivní externality

482

- Společenský efekt spojený s výrobou určitého statku je vyšší než soukromý výnos jeho výrobce → ti nejsou dostatečně motivováni produkovat daný statek v množství, které je společensky optimální → trh bez zásahu vlády zajišťuje daného statku méně, než je společensky žádoucí
- Vznikají, když si člověk nemůže přisvojit veškeré výnosy ze své činnosti nebo ze svého majetku a když si část výnosů přisvojí jiní
- Jsou-li pozitivní externality vysoké, tj. jsou-li soukromé výnosy plynoucí z výroby daného statku nízké, nebo dokonce nulové, neprodukuje jej trh vůbec (tj. případ veřejných statků)
- Výzkum, vývoj či produkce informací, ze kterých nemohou jejich autoři získat veškerý užitek
- Podnik se rozhodne postavit si novou kancelářskou budovu a součástí projektu se stane i úprava veřejného prostoru, který mohou využívat lidé z okolí - lidé nemusejí náklady na vybudování a údržbu hradit (zájem firmy budovat takový prostor je však vzhledem ke snaze sledovat vlastní ekonomický zájem omezen)
- Pozitivní externality ve spotřebě zboží a služeb - má-li spotřeba příznivý dopad na své okolí (spotřeba vzdělávacích služeb → zvyšuje společenskou úroveň), ekonomické důsledky stejné - tržní selhání je v tom, že skutečně spotřebované množství je nižší, než by bylo společensky žádoucí, řešení je pak též podobné (dotace)
- Příklady Holman
 - Les čistící vodu (majitel lesa má výnosy z těžby a prodeje dřeva, jeho les také pročistí spodní vodu a brání erozi půdy, což oceňují obyvatelé blízkých obcí - voda by byla jinak horší a půda by byla méně úrodná, ale těžko si představit, že za to obyvatelé města budou majiteli lesa platit, není tedy schopen získávat plné výnosy z lesa)
 - Včelaři a sadaři (včelařovy včely opylují květy sadařových stromů, úroda z jablek se zvyšuje, ale když včelař nepřesvědčí sadaře, aby mu za tuto službu zaplatil, získá pouze med, ale výnosy ze zvýšené úrody jablek si přisvojí sadaři)

Řešení

483

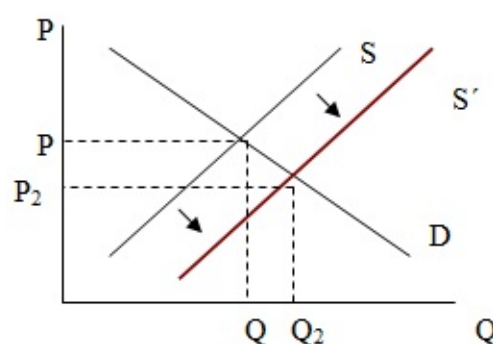
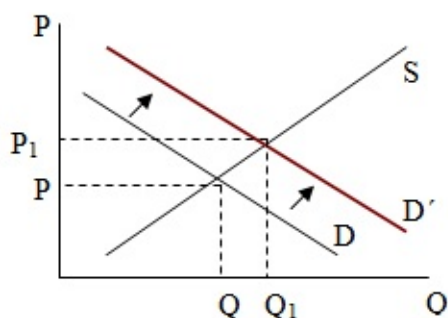
- Viz →C.90

- Způsoby, jimiž mohou soukromé subjekty/vláda změnit neefektivní alokaci zdrojů, kterou externalitu vytvářejí a přiblížit je ke společenskému optimu, snaží se ovlivnit jednání zúčastněných subjektů tak, aby braly v úvahu zájmy svého okolí
- **Soukromé řešení** - opírá se o vyjednávání dotčených stran
 - Působení morálních pravidel společenského chování (morální zásady mohou společensky neefektivní chování omezovat)
 - Vyjednávání ekonomických subjektů → **Coaseův teorém** - mohou-li lidé (zúčastněné strany) o řešení externalit mezi sebou bez velkých nákladů vyjednat, mohou dospět k jeho efektivnímu, společensky optimálnímu řešení, v důsledku dohody si obě strany polepší
 - * Viz → N.81
 - * Působí-li na sebe 2 subjekty a jeden dosahuje svého užítku (zisku) za cenu toho, že snižuje užitek (zisk) toho druhého → vytváří negativní externalitu. Je-li užitek prvního subjektu nižší, než pokles užítku či zvýšené náklady druhé strany → společensky neefektivní situace. Coaseova teorie pak říká že obě strany mohou společensky efektivního řešení dosáhnout vyjednáváním o ceně, kterou druhá zaplatí prvé za to, že se své činnosti vzdá. Nabídne-li totiž druhá strana prvé za to, že se vzdá své činnosti více, než kolik představuje užitek první strany z jejího provozování, pak na této transakci obě strany vydělají, protože se ve srovnání s výchozí situací polepší.
 - * Př. Továrna znečišťující vodu v jezeře X rybáři pěstující zde ryby → znečištění = negativní externalita, dopadající na činnost rybáře. Je-li toto znečištění ekonomicky neefektivní (je-li ztráta rybáře vyšší, než částka věnovaná továrnou na odstranění znečištění) → obě strany mohou vyjednat (podobu závisí, na čí straně se bude nacházet právo)
 1. Zákon dává továrně možnost znečišťovat - rybář může s továrnou uzavřít dohodu, podle které jí bude platit za to, že znečišťovat vodu nebude
 2. Zákon stojící na straně rybáře - pokud by náklad továrny na odstranění znečištění byl větší než ztráta, kterou v jeho důsledku rybáři trpí, továrna uzavře dohodu, že rybářům ztráty vyvolané znečištěním bude kompenzovat
 - → je-li prospěch první strany z provozování dané činnosti vyšší než náklady, které tím vznikají druhé straně, pak nemůže druhá strana nabídnout první straně rozumnou částku, kterou by tato strana mohla za to, že se vzdá své činnosti, přijmout. Při uvedeném vztahu užítku a nákladů je daný výsledek společensky efektivní a vyjednávání ho nezmění.
 - * Možnost soukromého (tržního) vyjednávání dospět ke společensky efektivnímu řešení není omezena způsobem, jak jsou práva mezi obě strany rozložena, obě strany se mohou na stejném efektivním řešení dohodnout bez ohledu na to, na čí straně zákonná práva stojí, rozdělení zákonných práv je spíše příčinou, kdo bude vyjednávání iniciovat, resp. komu se bude platit, v obou případech však první strana upustí od své činnosti pouze tehdy, jestliže její užitek z ní je nižší než náklady druhé strany a dosažená dohoda tak bude vzájemně výhodná
 - * Omezení - problémy se vždy nemusí na soukromé úrovni podařit vyřešit, řešení selhává, je-li dosažení dohody technicky komplikované nebo nelze-li její výsledky vynutit
 - * Transakční náklady - mohou zabránit soukromému řešení, vznikají v souvislosti s vyjednáváním a uskutečňováním dohody, jsou-li vysoké, mohou účastníky od vyjednávání odradit → vysoký počet zúčastněných stran
- **Veřejné řešení** - založeno na zásahu vlády
 - Pokud selhává soukromé řešení externalit (není možné, nevede k úspěchu, je příliš nákladné)
 - **Administrativní regulace** - nejčastější, určité ekonomické chování vyžaduje/zakazuje
 - * Efektivní, jsou-li náklady, které externality společnosti vytvářejí, podstatně vyšší než zisky subjektů, z jejichž činnosti plynou
 - * Např. zákaz vypouštět do vody jedovaté látky / požadavek na ekologické technologie
 - * Někdy činnosti, které plodí negativní externality, úplně zakázat nejde (rozhodování mezi přínosy a externími náklady není jednoduché) - pak se stanovují limity, např. maximální úroveň znečištění
 - **Tržně orientovaná opatření**
 - * **Pigouovy daně** - snaží se udávat soukromou motivaci s požadavky společenské efektivnosti do souladu
 - Nejčastěji spotřební a ekologická daň
 - Tato řešení mohou být z ekonomického hlediska výhodnější, neboť řeší externality s nižšími společenskými náklady
 - Redukce negativních externalit - např. daň uvalená na každou jednotku (tunu) určitého vyprodukovaného odpadu → čím vyšší daň, tím spíše lze očekávat redukci znečištění, v extrémních případech může být tak vysoká, že donutí výrobce neznečišťovat vůbec
 - Možnost volby

- Náklady spojené s redukcí znečištění mohou být u různých firem odlišné, z celospolečenského hlediska je pak optimální snižovat znečištění především u těch výrobců, kterých to jde nejlaciněji, ekologická daň je pak tedy přesunuta k výrobcům, u kterých by byla redukce nejdražší
- Vytváří trvalou motivaci míru znečištění snižovat (v případě regulace, která určité znečištění toleruje, tomu tak není → nevytváří stimuly ke snížení znečištění pod maximální povolenou úroveň)
- Zdanění činností s nepříznivými společenskými důsledky přináší vládám příjmy umožňující důsledky těchto činností odstraňovat
- * **Povolenky na znečištění** - obchodovatelné na trhu
 - Podstata podobná jako u daní, nutí firmy, aby za znečištění, které jejich produkce vyvolá, zaplatily
 - Nákup poukázek umožňující odpovídající výši znečištění, pokud výši nevyčerpají, mohou je prodat jiným firmám, které o ně mají zájem
 - Může být ekonomicky výhodnější než ekologické daně - vládní instituce, kontrolující znečištění životního prostředí, mohou pevně stanovit, jaká míra znečištění je povolená, odpovídající objem povolenek pak prodá zájemcům v aukci
 - Aukční mechanismus zajišťuje, že právo znečišťovat získají firmy, které jej mohou nejlépe využít, tedy ty, které by bylo odstranění zdrojů znečištění nejnákladnější → pokud firma zjistí, že lze znečištění odstranit levněji, mohou jakékoli množství svých poukázek prodat firmám, které mohou znečištění snížit jen vynaložením vysokých nákladů
 - Volný trh práv na znečištění vede k efektivnímu rozdělení omezených zdrojů (např. právě zdrojů životního prostřeбі)
 - Může vzniknout problém - tlaky lobbistů → stát povolenky rozdává, náklady na jejich pořízení výrobcům ušetří
- * **Subvencování cen**
 - Též tzv. negativní Piguovy daně, např. v zemědělství
 - Stát doplácí výrobcům k ceně zboží doplatek, ve formě příplatku za vyprodukovanou jednotku zboží
 - Subvencování snižuje cenu pro spotřebitele, rozdíl doplácí stát (→ daňový poplatník)
- * **Přímé dotace, daňové úlevy, daňové prázdny**
 - **Osvětové působení a vzdělávání**
 - Tlumení negativních a posilování pozitivních externalit patří k základním ekonomickým úlohám státu
 - Korekce pozitivních a negativních externalit je součástí alokační funkce státního rozpočtu (prostřednictvím daní a dotací)
 - Využití daňové politiky - slouží jako nástroj určitých hospodářských cílů, mj. jako omezování nebo naopak podpory (ochrany) určitých ekonomických činností

Problém externality

- je porušen vztah mezi náklady a užítky
- kladná externalita
 - mám užitek, ale nemám oproti tomu fin. náklady.
 - očkování, důsledky vědy, vybudování dopravní infrastruktury, zřízení nemocnice, škol
- záporná externalita
 - proti nákladům stojí nulový užitek
 - kvůli životnímu prostředí se stáhne určitý lék z prodeje, protihlukové bariéry, kácení deštných pralesů
- řešení externalit
 - pozitivní – lze je řešit tak, že se podporuje jejich produkce buď daňovým zvýhodněním (nižší sazba, daň. prázdničky) či se dotacemi
 - negativní – řešit je lze daň. Znevýhodněním (vyšší daň), ale pokud producent dá vyšší daň do zvýšení cen, tak jsme postiženi mi, jako spotřebitelé, a ne producenti
 - dotace – na spotřebitele

dotace spotřebitele posune z D do D'
 dotace výrobce posune D do D'
 $Q_2 > Q$... objem produkce vzrostl
 produkce vzrostl
 $P > P_2$... cena klesla
 Na první pohled je lepší dotovat výrobce než spotřebitele, ale nikomu už nedojde, že ty dotace šly z našich kapes

$Q_1 > Q$... objem
 $P_1 > P$... cena vzrostla

*Teorie národního hospodářství, Jan Urban., 3. vydání, 2011 (101-104, 111, 174, 439, 450, 504n - 510, 516);
 Základy ekonomie pro studenty VOŠ a neekonomických fakult VŠ, Robert Holman, 2000 (184-191)*

N.81. Transakční náklady a Coaseův teorém

Ronald Harry Coase

484

- Narozen 1910, britský ekonom, profesor na Chicagské univerzitě, laureát Nobelovy ceny za ekonomii
- Teorém popsal v článku The Problem of Social Cost, Journal of Law and Economics, october 1960
- Další Coaseho slavný článek nese název Podstata firmy (1937)

Transakční náklady

485

- R. Coase je definoval jako náklady na použití cenového systému nebo náklady na uskutečnění transakce prostřednictvím směny na volném trhu
- C. Dahlman tuto definici precizoval jako náklady na vyhledávání a získávání informací, vyjednávání a rozhodování, a monitorování a vynucení plnění
- transakční náklady vznikají doslova na každém kroku
- ekonomie transakčních nákladů rozlišuje transakční náklady:

– vznikající na mikroúrovni - tedy v souvislosti s kontraktací mezi soukromými osobami

- a na makroúrovni - jež vznikají při dohadovacím (politickém) procesu, v němž vzniká a je měněn institucionální rámec společnosti

- **T. Richter dělí transakční náklady takto**

1. objektivní - takové, které ve světě kontraktace vznikají bez ohledu na rozsah lidské racionality (např. náklady na vyjednávání a sepsání smluv nebo náklady na jejich vynucení pořadem práva)
2. subjektivní benigní - takové, které vyplývají z omezených poznávacích schopností (např. náklady na vyhledávání vhodné protistrany a informací o ní nebo náklady na získání a verifikaci informací o jejím plnění smluvních závazků)
3. subjektivní maligní - takové, které plynou z přílišné racionality, tedy z rizika oportunistického chování protistrany
4. příležitost - způsobené tím, že při překonávání výše popsaných 3 druhů transakčních nákladů se strana nemůže věnovat jiným potenciálně produktivnějším činnostem

Coaseho teorém

486

- Coaseův = Coaseho teorém (používají se obě verze)
- Vjz také otázka → N.24
- výchozím předpokladem je, že transakční náklady jsou nulové
- pro pochopení Coaseho teorému, je významný pojem **externality = dopad chování jednoho subjektu na blahobyt jiného subjektu, aniž je tento dopad dojednáán (a tedy kompenzován), nebo dopad rozhodnutí jedné osoby na jinou osobu, jež se tohoto rozhodnutí neúčastnila**
- externalita může být

- negativní - na druhou stranu přenáší náklad, s jehož převzetím tato strana nesouhlasila a není za něj kompenzována
- pozitivní - taková, která druhé straně přináší prospěch, za který nezaplatila

- negativní externality jsou příkladem tržního selhání
- Coase postuloval svůj teorém jako protiargument proti teoriím, jež za jediné řešení problému externalit považují vládní zásahy formou zdanění (tzv. Pigouovy daně)
- **Příklad**

- představme si dva sousedy, jeden provozuje továrnu (továrník), a druhý zemědělec, který hospodaří na polích v okolí továrny, továrna vypouští zplodiny, které poškozují zemědělce a způsobují mu škody 100 (*příklad negativní externality*), *škodám sedákompletně předejít, pokud se dotovárny investuje 50*
- předpokládejme, že transakční náklady (náklady na dosažení dohody mezi zemědělcem s továrníkem) jsou nulové, za tohoto předpokladu, objeví-li se externality, trh dosáhne efektivního výsledku bez ohledu na to, na čí straně bude právo
- ukázáno na příkladu s továrníkem a zemědělcem - za předpokladu nulových transakčních nákladů nezáleží na tom, zda právní předpisy stanoví, že továrník neodpovídá za škodu, kterou způsobuje zemědělci, nebo zda předpisy stanoví, že za škodu odpovídá a je povinen provést investici do továrny, která škodám zamezí, protože:

1. bude-li právo na straně zemědělce (továrník odpovídá za způsobené škody) - způsobená škoda činí 100, *ale investice do továrny, která by znamenala zabránění škodám činí jen 50*, tzn. továrník raději investuje 50 do továrny, než by platil 100
2. bude-li právo na straně továrníka (za způsobenou škodu nijak neodpovídá, zemědělec je nucen škody snášet) - zemědělci se vyplatí raději zaplatit továrníkovi 50, *kteřetovárník investuje do továrny a tak se předejde způsobení škody*

- → tzn. nezáleží, na čí straně je právo, výsledek dopadl v obou situacích stejně a z dohody bude benefitovat jak továrník, tak zemědělec, v obou případech na trhu dojde k efektivnímu výsledku
- → za situace, kdy nejsou žádné transakční náklady, není právní regulace s to ovlivnit reálné uspořádání společenských vztahů

- Poznámka - Coase ve svém článku uvádí příklad železnice, jejíž trať vede skrz pole a z lokomotivy odletávají jiskry, které způsobují oheň ničící úrodu na poli a příklad zaběhnutého dobytka, který ničí sousedovu úrodu
- **Možné výtky**

- zaprvé, z etického hlediska není nepodstatné, zda náklady ponese zemědělec, nebo továrník
- a především, v reálném světě vždy existují nějaké transakční náklady, a jejich dopad na výsledek směny, na to zda se uskuteční dohoda, může být značný, musejí-li strany čelit podstatným transakčním nákladům, řada transakcí, které by jinak znamenaly nárůst bohatství, se vůbec neuskuteční, v důsledku čehož nebudou zdroje alokovány do ruku těch, kdo jsou schopni je využít k nejproduktivnějším účelům

- **Coaseho formulace teorému**

- ve světě, v němž cenový systém funguje s nulovými náklady, nastane efektivní alokace zdrojů bez ohledu na právní systém

- **G. Calabresi formuloval tentýž teorém takto**

- pokud předpokládáme plnou racionalitu, nulové transakční náklady a absenci právních překážek vyjednávání, veškeré chybné (tzn. neefektivní) alokace zdrojů budou zcela napraveny soukromými tržními transakcemi
- podstatnější než teorém sám může být jeho reverzní vyjádření - ve skutečném světě, v němž jsou transakční náklady všeho druhu velmi významné, totiž postulát naopak znamená, že úvodní rozložení zákonných práv má dopady na efektivnost s nižší ekonomický systém funguje
- jedno uspořádání práv může mít za následek vyšší hodnotu produkce, než kterékoli jiné
- pokud ale toto uspořádání práv není stanoveno právním systémem, náklady na dosažení téhož výsledku směnanými a kombinací práv prostřednictvím trhu mohou být tak vysoké, že toto optimální uspořádání práv a následně vyšší hodnota produkce nemusí vůbec nastat
- tedy analytický přístup, který za předpokladu nulových transakčních nákladů demonstruje, že alokace zdrojů bude tatáž bez ohledu na právní úpravu, zároveň ukazuje, že při existenci kladných transakčních nákladů hraje právo klíčovou roli v tom, jak budou zdroje využívány
- ale nejen to, s nulovými transakčními náklady nastane tentýž výsledek, jelikož práva a povinnosti stran budou v důsledku smluvních vyjednávání upraveny tak, aby stimulovaly strany k podnikání těch kroků, které maximalizují hodnotu produkce
- s kladnými transakčními náklady se však uzavření některých takových smluvních vyjednávání stane příliš nákladnými, stimuly k přijetí některých kroků, které by vedly k maximalizaci hodnoty produkce, proto nevyzniknou
- které stimuly budou chybět, záleží na tom, jaké je právo, jelikož na jeho obsahu záleží, jaká smluvní ujednání budou muset být uzavřena za účelem přijetí kroků, které maximalizují hodnotu produkce
- vhodnou alokací hmotných a procesních práv a povinností může právo podstatně přispět k efektivnosti fungování celé ekonomiky
- a naopak nevhodná právní pravidla mohou v ekonomice, v níž strany musejí na překonání těchto pravidel vynakládat (často podstatné) transakční náklady, způsobovat významné ztráty

Teorie národního hospodářství, Jan Urban, 3. vydání, s. 506-508; Insolvenční právo, Tomáš Richter, ASPI-Wolters Kluwer, 2008, s.52-55; poznámky z přednášky doc.Kühna z PVP Právní filosofie 6.5.2011 (téma přednášky: Ekonomická analýza práva); článek The Problem of Social Cost, Ronald Coase (www.sfu.ca/allen/CoaseJLE1960.pdf); Ekonomie, Robert Holman, 4.vydání, C.H.Beck, kapitola 16.5 (s.386 - 400); <http://jinepravo.blogspot.com/2007/11/coaseho-teorm-strun-jasn.html>; <http://lsolum.typepad.com/legaltheory/2007/11/legal-theory-6.html>

N.92. Veřejné a částečně veřejné statky, společné zdroje

- tržní mechanismus představuje způsob zajištění soukromých statků = statků majících tři důležité vlastnosti
 1. přináší **užitek omezenému množství osob**
 2. **vylučitelnost** - skutečnost, že z jeho využívání mohou být další osoby relativně snadno vyloučeny (např. ty, které nezaplatily), náklady na vyloučení jsou nízké
 3. **rivalita** - jeho užívání jednou osobou omezuje možnosti jeho užívání někým jiným, mezní náklady toho statku jsou při zvýšení počtu uživatelů vysoké
- většina statků je soukromých x veřejné statky se liší tím, že **přináší prospěch širokému okruhu osob, nejsou vylučitelné, ani rivalitní**
- v užívání veřejného statku nelze ostatním lidem účinně zabránit - vylučná spotřeba nemožná nebo by dosažení bylo nákladné
- mezní náklady poskytnutí statku dalšímu spotřebiteli jsou nízké nebo nulové
- např.: **obrana země** (užitek má velký počet osob, nelze nikomu zabránit využívání výhod plynoucích z ní, nesnižuje možnost využívání této výhody pro kohokoli dalšího)

Problém černého pasažéra

- nemožnost kohokoli ze spotřeby veřejného statku vyloučit
- ze spotřeby statku může získat užitek každý bez ohledu na to, zda za něj platí (zpravidla nikdo nemá zájem platit jeho cenu dobrovolně)

- soukromé trhy při poskytování veřejných statků selhávají - soukromí podnikatelé nejsou schopni jejich nabídku v dostatečném množství zabezpečit
- poskytování veřejných statků lze chápat jako **extrémní případ pozitivních externalit**, kdy vytvořená hodnota nemá tržní cenu
- pokud by se určitý soukromý subjekt rozhodl poskytovat veřejný statek - například obranu státu - zvýšil by blahobyt ostatních, aniž by je mohl přinutit zaplatit za užitek, který získali
- některé veřejné statky přesto soukromý sektor vyrábí - nedostatečně
- např. v minulosti majáky velkých lodních společností (při výstavbě však brali v potaz jen vlastní prospěch)

Veřejné statky

488

1. **Vědecký výzkum** - především v oblastech, kde výsledky nelze patentovat, kde jsou přístupné všem
2. **Veřejné sociální programy** - odstraňování chudoby přináší prospěch všem
3. **Fungování vlády samotné** - dobře fungující vláda zahrnuje charakteristiky veřejných statků
 - mají z ní prospěch všichni, obtížné vyloučit kohokoli z užívání, spotřeba není rivalitní

Financování veřejných statků

489

- pokud vláda dojde k závěru, že celkový společenský užitek určitého veřejného statku převyšuje jeho celkové náklady, může se rozhodnout jej financovat z výnosů daní a poskytovat jej zdarma - může tak blahobyt společnosti zvýšit
- problém černého pasažera řešen tak, že občané jsou k placení ceny veřejných statků donuceni - formou **daňové povinnosti**
- donucení participace na úhradě nákladů na poskytování veřejných statků **nemusí mít jen formu zdanění** - například **povinné očkování** (pokud by nebylo povinné → nesli by z toho prospěch i ti, kteří se neočkovali)

Statky čistě a částečně veřejné

490

- **Čistě veřejné statky** - nerivalita, nevylučitelnost ze spotřeby
- **Částečně veřejné statky** - jsou nerivalitní, vyloučení „neplaticů“ je u nich ale možné a nepřináší velké náklady (vyloučení by bylo společensky neodůvodněné, nežádoucí)
 - mezní náklady na zvýšení počtu spotřebitelů jsou téměř nulové
 - př.: **nevytížená silnice** - vyloučit osoby je možné - zavedením poplatků, ale není společensky účelné - využívání silnice dalšími osobami nepřináší podstatné společenské náklady
 - statky tohoto typu může poskytovat i soukromý sektor - ten by ale vyžadoval určitou cenu za použití, čímž by se spotřeba snížila
 - je-li kapacita pro poskytování částečně veřejného statku dostatečná a mezní náklady jeho použití jsou téměř nulové, není omezování spotřeby na základě vyloučení spotřeby prospěšné
 - veřejný sektor tak může být při poskytování těchto statků *efektivnější* (financování z daní)
 - může být i **smíšené financování** - veřejné statky s nenulovými, ale nízkými náklady - mohou spotřebitelé platit jen mezní náklady, hlavní zdroje daněmi
 - vyšší efektivita veřejného sektoru při poskytování těchto statků plyne z **analýzy mezních nákladů a mezního užitku**
- k částečně veřejným statkům lze zahrnout i ty, **u kterých je vylučitelnost možná, avšak nákladná**
- statky, u kterých jsou náklady na vyloučení neplaticích spotřebitelů vyšší, než je mezní užitek daného statku
- **může být efektivnější poskytovat daný statek bezplatně** a jeho náklady financovat pomocí daní

Efektivita veřejných statků

491

- otázka, jaké veřejné statky má vláda poskytovat a v jakém množství
- ekonomickým problémem je **otázka efektivní nabídky veřejných statků**
- vyšší celková nabídka veřejných statků financovaných z daní státu znamená nižší nabídku soukromých statků
- vyšší míra veřejných statků znamená, že spotřebitelé se musejí vzdát části statků soukromých

Metoda analýzy nákladů a přínosů

492

- porovnávání **celkových přínosů tohoto statku** (pro všechny, kteří daný statek budou využívat) **s jeho celkovými náklady**

- tato analýza je u veřejných statků složitá, protože statky nemají trhem stanovenou objektivní cenu (na rozdíl od soukromých)
- zpravidla nutně se opírat o odhady
- Např.: zda investovat do tvorby ochranných opatření na silnicích, sníží se tím riziko závažných nehod?

Společné zdroje a veřejně poskytované soukromé statky

493

- podobné vlastnosti jako veřejné statky
- jako společné/ volné zdroje označujeme zdroje, které jsou **rivalitní, ne vylučitelné**
- zdroje, které jsou zdarma dostupné všem, kteří je chtějí využívat, jsou však současně rivalitní (využívání určitými osobami snižuje možnost jejich využití jinými)
- **Společné zdroje**
 - **přírodní zdroje, které nejsou v soukromém vlastnictví** - ovzduší, voda, veřejné prostranství
 - ekonomickým problémem je jejich **nadužívání**- lidé nemusí platit, proto častěji využívají, než by bylo žádoucí
 - lze chápat jako **negativní externalitu** - může být *odstraněna vládní regulací* nebo *uvalením ekologické daně*

Veřejně poskytované soukromé statky

494

- mají podobnou povahu jako společné zdroje
- **rivalitní** statky, které jsou k dispozici **bezplatně**→ důvodem bezplatnosti je *politické rozhodnutí* poskytovat veřejnosti bezplatně nebo za nízký poplatek
- důvodem je přesvědčení, že nárok na tyto statky by *neměl být spojeny s příjmovou situací spotřebitele*
- důvodem též *pozitivní externality spojené s jejich spotřebou*
- např.: **bezplatně poskytované vysokoškolské vzdělání**
- jejich bezplatné poskytování zvyšuje jejich spotřebu, a to i nad efektivní úroveň
- spotřebitelé totiž často požadují tento statek ne do úrovně, kdy mezní užitek se rovná ceně, ale až do doby, kdy **mezní užitek je nulový**
- **bezplatná nabídka vede k ekonomickým ztrátám** - především u těch statků, u nichž uspokojení spotřebitelů až do bodu nulového mezního užítku trvá dlouho
- neefektivitu lze vyjádřit **rozdílem mezi cenou, kterou by byl ochoten spotřebitel zaplatit za zvýšení své spotřeby nad efektivní úroveň a náklady odpovídajícího zvýšení produkce daného statku**
- nízká neefektivita také tehdy, když se vláda rozhodne poskytovat zdarma každému spotřebiteli určité množství daného statku- pro někoho je to málo, pro někoho je množství příliš vysoké
- k **omezování** spotřeby bezplatně používaných statků řada nástrojů

1. **regulační poplatky** - nestačí k financování k celkových nákladů
 2. **administrativní omezení** - založené na poskytování stejné úrovně statků všem
 - omezení však vyvolává **problém uniformity veřejných statků** = nedostatečného přizpůsobení jejich nabídky potřebám nebo vkusu spotřebitelům
 - především tehdy, pokud spotřebitelé se zájmem o vyšší úroveň daných statků nemají možnost tyto statky získat
 3. může být i „**čekání na obsluhu**“ - ti, kteří daný statek opravdu potřebují na něj počkají, ti, kteří ne, tak se ho vzdají
 - **dobu čekání** na veřejně poskytovaný statek se jeví jako spravedlnější kritérium pro rozlišení, kdo statek získá (místo placení se čeká)
 - na druhou stranu také neefektivní – nebrání nadspotřebě těm, pro které má čas nízkou cenu
- problém nadužívání dostupných a rivalitních statků = **tragédie obecní pastviny**
 - vychází ze skutečného problému, se kterým se potýkaly kolektivně vlastněné pastviny středověkých osad
 - ve společenském zájmu je zdroj chráněn před zničením vyvolaným soukromým využíváním
 - na straně subjektů není dostatečná motivace k této ochraně (vlastníků je hodně, spíše motiv je využívat)→ výsledkem je devastace, i snížení možnosti ostatních získat užitek z využívání

Příklad silnice

- **veřejným statkem** tehdy, když není příliš využívána a použití není rivalitní
- když se stává využívanou, zacpanou - přináší to negativní externality - stává se **společným zdrojem**
- rozhodne.li se vláda zavést mýtné - stává se silnice **soukromým statkem**
- řešením může být **politické opatření** nebo **převod do soukromého vlastnictví**

Veřejné a soukromé poskytování statků

495

- veřejně poskytované soukromé statky mohou být **poskytovány zároveň oběma způsoby**
- záleží na **politické preferenci**, dalších faktorech: **životní úroveň obyvatelstva, technické možnosti vybírání poplatků, preference**

Teorie národního hospodářství, Jan Urban., 3.vydání, 2011 (510 - 519)

N.74. Soukromé a veřejné statky, veřejné poskytování statků

- **Statek** = slouží k uspokojení lidských potřeb
- Druhy statků
 1. Soukromé statky
 2. Veřejné statky
 - (a) Čisté - spotřebu nelze rozdělit na jednotky
 - (b) Smíšené - jsou spotřebované ve svém úhrnu a společně všemi spotřebiteli (př. veřejné osvětlení, obrana)

Soukromé statky

496

- Přináší užitek omezenému množství osob
- **Vylučitelné** = ostatní lidé mohou být relativně snadno vyloučeni z užívání daného statku
- **Rivalitní** = užívání statku jedním člověkem omezuje možnost jeho využívání někým jiným

Veřejné statky

497

- Přinášejí prospěch širokému okruhu osob
- **Nevylučitelné**
 - V užívání statku nelze ostatním lidem účinně zabránit
 - Vylučná spotřeba není možná nebo její dosažení je velmi nákladné
 - Problém tzv. černého pasažéra
- **Nerivalitní**
 - Užitek pramenící určité osobě z využívání tohoto statku nesnižuje fakt, že daný statek využívá současně někdo jiný
 - Mezní náklady poskytnutí statku dalšímu spotřebiteli jsou nulové
- Důležité statky vyžadující vysoké investice s dlouhodobou návratností a rizikovostí
- Př: Obrana země, základní vědecký výzkum, veřejné sociální programy
- **Problém černého pasažéra** = nemožnost kohokoli ze spotřeby veřejného statku vyloučit
 - Každý může tento statek spotřebovat bez ohledu na to, zda za něj zaplatí či ne
 - Neexistuje žádná motivace platit cenu statku dobrovolně
 - Problém černého pasažéra vede k tomu, že soukromé trhy při poskytování veřejných statků selhávají - soukromé trhy nejsou schopni jejich nabídku zabezpečit

Poskytování veřejných statků

498

- Případ pozitivních externalit
- Vytvořená hodnota nemá tržní cenu
- V případě soukromého subjektu
 - Zvýšení blahobytu ostatních, aniž by je mohl přinutit zaplatit za užitek
 - Určité případy poskytování veřejného statku soukromými subjekty existují
 - * Př.: stavění majáků velkými soukromými lodními společnostmi
 - Vláda může občany donutit k placení ceny veřejných statků daňovou povinností ale i jinak, např. zavedení povinného očkování

Efektivita veřejných statků

499

- Vyšší celková nabídka veřejných statků → snižuje nabídku soukromých statků
- Problém: stanovení efektivní nabídky veřejných statků - **metoda analýzy nákladů a přínosů** → porovnávání celkových přínosů statku s jeho celkovými náklady
 - Veřejné statky nemají tržně stanovenou cenu - cena statku se stanovuje pouze odhadem

Statky částečně veřejné

500

- **Vylučitelné**
- **Nerivalitní**
- Veřejné poskytování může být efektivnější než soukromé - mezní náklady na zvýšení uživatelů jsou téměř nulové
- Př.: nevytížená silnice
- Může provozovat i soukromý sektor - může neplatiče vyloučit ze spotřeby → dochází tak ale zbytečně k nedostatečné produkci → neexistuje ekonomický důvod pro omezování spotřeby
- Veřejný sektor je při poskytování těchto statků efektivnější - vyplývá z analýzy mezních nákladů a mezního užítku: ztráta z neuskutečněného využití zpoplatněné silnice = rozdíl mezi mezním užítkem spotřebitele a mezními náklady užívání silnice (téměř nulové)
- Financování může být smíšené
- Hlavní náklady jsou financovány z daní
- Spotřebitelé mohou platit jen mezní náklady
- V obráceném případě - jsou-li náklady spojené se zvýšením uživatelů vysoké, stává se vyloučení ze spotřeby prospěšným ⇒ částečně veřejný statek se mění v soukromý

Společné zdroje

501

- **Nejsou vylučitelné**
- **Rivalitní**
- Př.: přírodní zdroje, které nejsou v soukromém vlastnictví (voda, ovzduší, veřejné prostranství), volně žijící zvěř, volně přístupné a vysoce vytížené silnice
- **Tragédie obecní pastviny** = problém nadužívání společných zdrojů
 - Nemusí se za ně platit → nadužívány
 - Rozpor mezi soukromou a společenskou motivací (chránit x užívat)
 - Řešením jsou veřejně politická opatření – regulace, daně, dotace, poukázky

Veřejně poskytované soukromé statky

502

- Podobná povaha jako společné zdroje
- Rivalitní
- Bezplatné (nebo poskytované za malý poplatek) – ne z důvodu jejich nevylučitelnosti, ale z politického rozhodnutí
 - Důvody
 - * Spravedlnost
 - * Pozitivní externality spojené s jejich spotřebou
 - Př.: bezplatně poskytované vysokoškolské vzdělání
 - Bezplatné poskytování způsobuje spotřebu nad její efektivní úroveň → spotřebitelé nebudou statek využívat do doby, kdy se mezní užitek rovná jeho ceně, ale až do bodu, kdy se mezní užitek bude rovnat nule
 - Ekonomické ztráty – jsou větší u statků, kde je velký rozdíl mezi efektivním a spotřebovávaným množstvím
 - Nástroje k omezení spotřeby veřejně poskytovaných statků
 1. Poplatky – nestačí k financování celkových nákladů
 2. Administrativní omezování spotřeby
- Poskytování stejné úrovně statků všem spotřebitelům – i těm, kteří by byli ochotni za jejich vyšší úroveň připlatit - problém uniformity

nedostatečné přizpůsobení nabídky statků potřebám nebo vkusu spotřebitelů

- Vzniká především, když není možnost získat vyšší úroveň statků v soukromém sektoru (např. veřejně poskytované zdravotní služby)
- Neefektivita – spotřebitel s nižší poptávkou spotřebovává statky mající pro něj nižší užitek, než který by přinesly spotřebiteli s vyšší poptávkou
- **Čekání na obsluhu**
 - Úmyslné i neúmyslné omezení poptávky po veřejně poskytovaných statcích
 - * Vyžaduje-li poskytnutí určitého bezplatného statku čekání na jeho získání → poptávka se částečně přizpůsobí skutečné potřebě – ti, kdo statek skutečně potřebují si na něj počkají
 - Placení za poskytovaný statek je nahrazeno čekáním
 - Neefektivita – nebrání nadspotřebě těch, pro které má čas nízkou cenu (důchodci, nezaměstnaní), a vede k plýtvání času pro ty, kteří by jej mohli využít produktivněji
- **Soukromé statky**
 - Mohou být poskytovány veřejně/soukromě/souběžně
 - Faktory rozhodující, jakým způsobem bude soukromý statek poskytován
 1. Životní úroveň obyvatelstva - růst životní úrovně snižuje zájem o spotřebu některých veřejně poskytovaných statků
 2. Technické možnosti vybírání poplatků za poskytování těchto statků - technologické změny snižují náklady na vybírání poplatků → přecházejí na soukromé poskytování
 3. Preference a vkus spotřebitelů

Teorie národního hospodářství: Jan Urban (510-518), 3. vydání; <http://www.prf.cuni.cz/documents/docFile.php?id=19124>; Loňské otázky

N.68. Principy ekonomické teorie veřejné volby

- **ekonomická teorie veřejné volby** se zabývá ekonomickými aspekty politického rozhodovacího procesu
 - jak politický proces (rozhodování volených zástupců) určuje výdaje na veřejné statky, jak dodržuje požadavky ekonomické optimality a preference občanů, případně proč se od nich odchyluje
- **veřejná volba** - rozhodnutí o tvorbě a využití veřejných zdrojů
 - veřejné rozdělení zdrojů je určováno politickými preferencemi, ovlivňuje ho rozhodování voličů, politiků a státních úředníků (× na rozdíl od soukromého sektoru – tam o rozdělení zdrojů rozhodují ceny)
 - rozhodování o rozdělení zdrojů pro jednotlivé části veřejných rozpočtů probíhá hlasováním volených zástupců
- **efektivita veřejné volby** je dána:
 - možností občanů projevit své preference
 - jejich dodržováním
 - * závisí na shrnutí často protichůdných zájmů voličů, na principech chování byrokracie, na míře odpovědnosti osob, které o veřejných výdajích rozhodují

Problémy veřejné volby

- **volič nemá vždy možnost vyjádřit své preference** (např. preferencím voliče neodpovídá nabídka žádné z politických stran, zvolení zástupci svůj program nedodrží apod.) → hlasy voličů tak většinou ovlivní jen to, zda dojde ke zvýšení nebo snížení veřejných výdajů
- **názory voličů jsou často protichůdné, neslučitelné** → ke shrnutí rozdílných názorů slouží systémy přijímání kolektivních rozhodnutí (např. většinový systém)

- o výši veřejných výdajů rozhoduje v demokratických zemích většina voličských hlasů, ale problémem je, že tento způsob není vždy ekonomicky efektivní: *princip „středního voliče“* – seřadíme-li všechny voliče, ten uprostřed je středním voličem; rozhoduje se na základě svého užítku, ne celkového společenského užítku
- *optimální množství veřejných statků je z pohledu různých voličů odlišné*: závisí na jejich preferencích, životní úrovni a také na daňovém systému (daňový systém totiž určuje, jakou část veřejných výdajů různé kategorie občanů zaplatí – viz 11. Daně, jejich druhy a ekonomické vlastnosti, daňová politika)
- **politici do značné míry sledují své vlastní zájmy** (chtějí být zvoleni) – většinou platí, že levicové strany prosazují více veřejných statků, pravicové strany naopak preferují soukromé statky
- **všechny veřejné statky jdou na úkor soukromých statků** – zákon klesajících výnosů
- **nelze zjistit, jaký je optimální poměr mezi veřejnými a soukromými statky** (veřejné statky nejsou spotřebovávány individuálně, proto nelze zjistit mezní užitek)

Racionální neznalost

504

- racionální volič porovnává užitek, který mu veřejný statek přinese, s náklady, které na něj bude muset vynaložit, např. zvýšení daní
- **racionální neznalost vzniká**, když jsou (**mezní**) náklady na získání znalosti vyšší než (**mezní**) výnosy z ní
 - volíme politickou stranu, aniž bychom si ověřili splnitelnost předvolebních programů, protože by to bylo **příliš nákladné** (zabralo by to mnoho času) a **výnos velmi malý** (hlas jednoho voliče má malou váhu)
- veřejná volba je racionální neznalostí poznamenána, kvůli ní je kontrola politiků ze strany voličů slabá a politici tak mají větší prostor pro uplatňování vlastních zájmů

Zájmové skupiny

505

- skupiny, které **prosazují své zájmy prostřednictvím státu**, ovlivňováním politiků a státních úředníků
- jejich činnost je ekonomicky označována jako **dobývání renty**
- rozhodování politiků bývá často ovlivněno působením zájmových skupin, vlády jim ustupují; hlasy některých voličů pak mají větší vliv
- problémem je, že prospěch zájmové skupiny je většinou menší než celkový pokles společenského blahobytu → *snižuje se ekonomická efektivnost, zpomaluje se ekonomický růst*
- většinou *prohrávají početné skupiny* (př. spotřebitelé) a *vyhrávají méně početné* (obvykle spjaté s určitou profesí, př. zemědělci), **PROTOŽE**: když se ekonomický prospěch či ztráta rozpočítá mezi mnoho lidí, připadá na jednotlivce malá částka, která jej nenutí za své zájmy bojovat; ale když se rozpočítá mezi malou skupinu lidí, na jednotlivce připadne mnohem větší částka a členové zájmové skupiny vyvinou na politiky velký tlak
 - metodami zájmových skupin jsou lobbování, vystupování v médiích, demonstrace, stávky
 - cílem je získání dotací nebo jiná forma ochrany určitého odvětví

Urban, J.: Teorie národního hospodářství, 2011, 3. vydání (str. 521–529); Holman, R.: Ekonomie, 3. vydání (v elektronické podobě kapitola 18; str. 413–424)

N.91. Veřejná produkce statků, její příčiny a důsledky

- Veřejný sektor je důležitý při výrobě statků a to prostřednictvím veřejného vlastnictví nebo spoluvlastnictví výrobních podniků
- nejen veřejné statky, ale i
 1. veřejně poskytované soukromé statky, které jsou uživatelům dodávány bezplatně (školství)
 2. soukromé statky spotřebitelům prodávané za plnou cenu (elektřina, železniční a letecká doprava)
- veřejný sektor nemusí statek vyrábět - např. vypsání soutěže, smlouvy se soukromými dodavateli

Příčiny veřejné produkce

506

- nejčastějším důvodem k veřejné výrobě statků je **přirozený monopol**
- **přirozený monopol** - případ monopolu, kdy tržní poptávku může uspokojovat svou produkcí jedna firma s nižšími náklady, než kdyby bylo v odvětví více menších firem
 - přirozený monopol vyžaduje zpravidla regulaci ze strany státu - cenová regulace
 - veřejné vlastnictví přirozeně monopolního podniku - snaha poskytovat službu za jednotnou cenu
 - i když někdy náklady na obsluhu různých spotřebitelů jsou různé (cena za doručení dopisu, cena za dodávku elektřiny)
 - dalším důvodem může být dotace ceny - dotování osobní železniční přepravy výnosy z nákladní žel. přepravy = **křížové dotace**
 - dalším důvodem k provozování podniků ve veřejném vlastnictví: např. neekonomický důvod vlády - //snížení nezaměstnanosti

//

Problémy veřejné produkce

507

- nízká efektivita - výrobky jsou dražší než ty, které jsou produkovány soukromým sektorem, veřejný sektor nakupuje za vyšší ceny, zaměstnanost je vyšší než v soukromých, ...
 - jsou to zpravidla velké organizace, manažeři někdy uplatňují své soukromé zájmy
 - **nehrozí jim bankrot** - narozdíl od soukromých, mohou se spoléhat na vládní dotace
 - jsou méně vystaveny konkurenci, která by efektivnost stimulovala

== Úskalí veřejného podnikání ==

- nedá se říct, že by se veřejné podniky ohlížely na veřejný blahobyt více než ty soukromé
- podstatně omezena možnost občanů, jakožto vlastníků, kontrolovat činnost veř. podniků
- výkonnost snížena netransparentností dosazování členů správních orgánů - nemůžeme mluvit o nezávislosti **corporate governance** (systém, kterým je společnost vedena a kontrolována)
- udržování dobrých vztahů s politickými představiteli je pro členy těchto orgánů mnohdy důležitější než dosažené cíle
- nedochází zde k důrazu na dlouhodobé cíle, protože jsou zde časté personální změny v čele podniku, díky kterým se vlastníci podniku po každém volebním období střídá

Soukromá výroba veřejných statků

508

- předávání výroby soukromým firmám - **veřejné zakázky**
- důležité je zde určení požadovaných vlastností dodávaného veřejného statku a kontrola jeho kvality
- problémem ale je nedostatečná konkurence mezi dodavateli, korupce, silná pozice výherce, který pak může vládě diktovat a přimět ji ke změkčení dohodnutých podmínek - problém
- k omezení úlohy vládních úředníků při veřejných soutěžích slouží model, umožňující, aby volbu poskytovatele služby provedl sám odběratel - není vybrána vládou, ale každý občan získá poukázky na odběr určitého veřejného statku (školské služby) a má možnost si ho sám zakoupit - může sám posoudit kvalitu a výhodnost

Urban, Teorie národního hospodářství, 3. vydání, str. 529-533

N.19. Ekonomické chování byrokracie

- součástí teorie veřejné volby je ekonomická analýza chování byrokracie (= nevolený státní aparát)
- ekonomie byrokracie řeší
 1. čím se liší úřad a byrokracie od běžné firmy
 2. jaká je motivace byrokratů
 3. možné změny na základě ekon. analýzy chování byrokracie

Ekonomické charakteristiky úřadu

509

- 3 odlišnosti od běžné firmy
 1. nemožnost osobního příjmu zaměstnanců/správčů z rozdílu mezi příjmy a výdaji úřadu → není zde motivace náklady úřadu minimalizovat
 2. příjmy (rozpočet) úřad získává **vyjednáváním se sponzorem** (legislativa/politický představitel v čele úřadu) nikoli prodejem svých služeb → při vyjednávání rysy *oboustranného monopolu*: úřad nemá, kde jinde svůj produkt prodat, sponzor kde jinde jeho byrokratické služby nakoupit; úřad má informační převahu, nemožnost alternativního pořízení služeb úřadu mu dává možnost vyhrožovat sponzorovi, aby rozpočet zvýšil/zachoval
 3. výsledek činnosti úřadu je zpravidla formulován neurčitě → obtížnost měření nebo porovnávání s jinými organizacemi, úřad navíc dostává za své služby zapláceno (rozpočet) dříve, než je možné jeho výsledky zjistit
- organizace či útvary úřednického typu lze nalézt i u soukromých společností

Motivace byrokracie

510

- motivace zaměstnance veřejného úřadu (byrokracie) vychází ze snahy **maximalizovat svůj osobní užitek**, ten je dán:
 - platem
 - nepeněžními požitky z úřadu = reputace, statut, moc, rozsah kompetencí
 - možností přenášet praktický výkon činnosti na své podřízené či další (i vnější) osoby
- úřad/byrokrat má současně zájem rozšiřovat oblast, ve které může rozhodovat a zvyšovat počet pracovníků, na které by bylo možné práci převést
- **diskreční rozpočet** = rozdíl mezi celkovým rozpočtem úřadu a rozpočtem min. potřebným k tomu, aby byrokracie zabezpečila fce, které ji sponzor zadává → zájmem úřadu a byrokrata je proto celkový, resp. diskreční rozpočet úřadu **zvyšovat**
- při vyjednávání o výši rozpočtu úřadu - úřad vytváří argumentační zázemí a stanovuje rozsah požadované činnosti → výrazný vliv na výši rozpočtu **X** pokud by úřad nechal veškeré rozhodování o velikosti rozpočtu pouze na sponzorovi, neuměl by tento sponzor pravděpodobně vůbec rozhodnout (jaký objem daňových příjmů úřadu poskytnout, který program přijmout/zamítnout apod.)
- snaha úřadu o získání co největšího rozpočtu → udržování dobrých vztahů se sponzorem (= hlavní zákazník)
- ochota úřadu při jednání s běžnými zákazníky závisí na tom, zda je úřad na příjmech od nich závislý / do jaké míry je sponzor ochoten hradit případné výdaje vzniklé špatným vztahem k zákazníkům **pro úřad je vždy jednodušší si zvýšení rozpočtu vymoci na sponzorovi než dosáhnout zvýšení lepší orientací na zákazníka** (→ pozornost úřadu orientována na budování dobrých vztahů se sponzorem)

Příčiny růstu úřadů

511

- ekonomické chování úřadů/byrokracie vede k **trvalé tendenci růstu velikosti úřadů**
 - spojeno s vnitřní motivací úřadů (nikoli s vyšší poptávkou po službách)
 - schopnost byrokratů a politiků přesvědčit veřejnost, že jsou jejich služby nepostradatelné
 - často zájem úřadu prezentován jako zájem veřejnosti
 - lepší přístup k informacím úřadů a jejich sponzorů, často brání veřejnosti k přístupu k nim
 - tendence politiků zvyšovat veřejné výdaje ve snaze získat větší podporu veřejnosti a s daňovou iluzí voličů projevující se jejich sklonem přiřazovat větší užitek rostoucím veřejným výdajům než klesajícím daním
 - **častý omyl**: snaha nahradit jednu nefunkční veřejnou instituci institucí jinou, což ale
 - * problémy neřeší, spíše násobí - starý úřad se většinou nepodaří zcela odstranit a nový nefunguje optimálně
 - * př. návrh na zřízení finanční prokuratury jako zbraně proti daňovým neplatičům a finanční kriminalitě: vzhledem k tomu, že dostatečně nefungují stávající orgány (policie, státní zastupitelství, soudy) je třeba, namísto snahy zlepšit práci stávajících, vytvořit nový orgán
 - * mnoho voličů však spíše věří politikům, že řešením problému je vytvoření nového úřadu
 - * řešením problému je snaha vrátit služby poskytované některými úřady trhu a hledat pro úřady, které je nezbytné zachovat, maximum tržních motivací

Urban, J.: *Teorie národního hospodářství (3. doplněné a rozšířené vydání, 2011)* - str. 534-537

Dodatek 1

Seznam otázek

1. Absolutní a komparativní výhody v mezinárodním obchodě, vysvětlete na příkladu	M.1
2. Agregátní poptávka a nabídka, potenciální a reálný produkt	K.2
3. Aktiva, jejich druhy a vlastnosti, stanovení ceny aktiv	G.3
4. Automatické stabilizátory a jejich funkce, vysvětlete na příkladu	K.4
5. Bankovní systém, tvorba peněz a peněžní multiplikátor	I.5
6. Bezprostřední a konečné cíle měnové politiky, cílování inflace	I.6
7. Cenová a necenová konkurence, principy marketingu	C.7
8. Cenová, důchodová a křížová elasticita poptávky	D.8
9. Cíle, náklady, příjmy a zisk firmy	E.9
10. Cíle, principy a nástroje stabilizační politiky	K.10
11. Daně, jejich druhy a ekonomické vlastnosti, daňová politika	L.11
12. Deflace, její příčiny a důsledky, past likvidity a kvantitativní uvolňování	I.12
13. Devizové režimy a jejich národohospodářské důsledky	M.13
14. Diskontní, lombardní a repo sazba jako měnové nástroje	I.14
15. Efektivnost dokonalé konkurence	F.15
16. Efektivnost zdanění, daňové břemeno a „náklady mrtvé váhy“, Lafferova křivka	L.16
17. Ekonomická efektivnost, Paterovo a Kaldor-Hicksovo kritérium efektivnosti	B.17
18. Ekonomické aspekty správy korporací	E.18
19. Ekonomické chování byrokracie	N.19
20. Ekonomické multiplikátory a jejich význam (Keynesův multiplikátor, peněžní multiplikátor, fiskální multiplikátor)	K.20
21. Ekonomický pohled na vybrané právní formy podniků, jejich výhody a nevýhody	E.21
22. Ekonomický růst a rozvoj, zdroje a typy růstu, růstová politika	J.22
23. Euro a Maastrichtská kritéria, Pakt stability a růstu	L.23
24. Externality, jejich příčiny, důsledky a řešení	N.24
25. Financování firmy, finanční ukazatele a jejich funkce při řízení firmy	E.25
26. Finanční a měnová krize, možné příčiny a důsledky	K.26
27. Fiskální multiplikátory, efekt vytěšňování	K.27
28. Fiskální politika, její cíle a nástroje	K.28
29. Funkce a nástroje centrální banky	I.29
30. Hlavní historické a současné směry ekonomického myšlení	A.30
31. Hospodářská politika, její cíle, druhy a účinnost, magický čtyřúhelník	C.31
32. Hospodářský cyklus, jeho příčiny a fáze	K.32
33. Chování firem v podmínkách dokonalé a monopolistické konkurence	F.33
34. Chování firem v podmínkách oligopolu a monopolu	F.34
35. Implicitní a explicitní náklady firmy, ekonomický a účetní zisk	E.35
36. Inflace a její měření, druhy, příčiny a důsledky inflace, inflační daň	I.36
37. Instituce kapitálového trhu a jejich význam	G.37
38. Investiční akcelerační a multiplikátor a jejich význam pro průběh hospodářského cyklu	K.38
39. Investování a spekulace, vznik a důsledky „investičních bublin“	G.39
40. Kapitál, jeho vznik, formy a funkce	G.40
41. Komoditní peníze, zlatý standard, peníze s nuceným oběhem	I.41
42. Konkurenční politika, antimonopolní zákonodárství, regulace přirozených monopolů	F.42
43. Kvantitativní teorie peněz a cen, Fisherova rovnost	I.43
44. Marginální náklady a jejich význam	E.44
45. Měnová báze a tvorba peněz, peníze jako dluh	I.45
46. Metody měření HDP	B.46
47. Mezinárodní ekonomická integrace a její formy, globalizace ekonomiky	M.47
48. Mezinárodní měnové vztahy, devizové trhy, optimální měnové zóny	M.48
49. Model ekonomického koloběhu	B.49
50. Monetární politika a její nástroje	I.50

51. Nabídka a poptávka na trhu peněz, cena peněz, výnosová křivka	I.51
52. Nabídka, poptávka a rovnováha na trhu kapitálu	G.52
53. Náklady a nákladové křivky firmy, analýza firemních nákladů	E.53
54. Náklady alternativ a utopené náklady, ilustруйте na příkladech	B.54
55. Národohospodářské agregáty a jejich význam	B.55
56. Nástroje expanzivní fiskální a monetární politiky, jejich význam a účinnost	I.56
57. Nástroje restriktivní měnové a rozpočtové politiky, jejich význam a účinnost	I.57
58. Nedokonalá konkurence, příčiny vzniku a hlavní typy, ztráta blahobytu v podmínkách nedokonalé konkurence F.58	
59. Nezaměstnanost, příčiny, druhy a měření, vztah nezaměstnanosti a inflace	H.59
60. Nezávislost a odpovědnost centrální banky	I.60
61. Normální zisk firmy, ekonomická renta a její dobývání	E.61
62. Omezení měnové a fiskální politiky	I.62
63. Peníze, jejich funkce a formy, úloha zlata v dějinách	I.63
64. Platební a obchodní bilance, jejich struktura a význam	M.64
65. Poptávka a nabídka na trhu práce, vliv substitučního a důchodového efektu na nabídku práce	H.65
66. Poptávkové a nabídkové šoky, jejich vliv na recesi	K.66
67. Primární a sekundární kapitálové trhy a jejich význam	G.67
68. Principy ekonomické teorie veřejné volby	N.68
69. Produktivita práce a kapitálu a jejich faktory, politika nabídkové strany	J.69
70. Přbytek výrobce a spotřebitele, efektivita tržní rovnováhy	D.70
71. Předmět národohospodářské teorie a její základní kategorie	A.71
72. Rozdělení důchodů, nerovnosti v důchodech, přerozdělovací procesy a jejich nástroje	H.72
73. Selhání vlády a jeho příčiny	C.73
74. Soukromé a veřejné statky, veřejné poskytování statků	N.74
75. Státní regulace trhů, ceny ve smíšené ekonomice	C.75
76. Státní rozpočet, základní struktura jeho příjmové a výdajové stránky	L.76
77. Státní zásahy do cen, jejich příčiny, důsledky a efektivita	D.77
78. Struktura trhu a tržní síla, relevantní trh	F.78
79. Subjekty kapitálového trhu	G.79
80. Teorie hospodářského růstu	J.80
81. Transakční náklady a Coaseův teorém	N.81
82. Trh a tržní systém, typy trhů	C.82
83. Trh dokonalé konkurence a postavení firmy na tomto trhu	F.83
84. Trh práce (poptávka, nabídka a rovnováha)	H.84
85. Trhy výrobních faktorů, jejich úloha, specifika a regulace	B.85
86. Tržní a netržní faktory determinace mezd, mzdová strnulost, jej příčiny a důsledky	H.86
87. Tržní cena a její funkce	C.87
88. Tržní selhání, jeho druhy a příčiny, ilustруйте na příkladech	C.88
89. Typy ekonomických subjektů, jejich postavení a úloha v národním hospodářství	B.89
90. Veřejná a soukromá řešení tržních selhání	C.90
91. Veřejná produkce statků, její příčiny a důsledky	N.91
92. Veřejné a částečně veřejné statky, společné zdroje	N.92
93. Veřejné finance, jejich funkce a složky, státní rozpočet a jeho deficity	L.93
94. Vymezení peněz, peněžní zásoba a peněžní agregáty	I.94
95. Vývoj evropské ekonomické integrace, jednotný vnitřní trh, hospodářská a měnová unie EU	M.95
96. Význam a struktura rozvahy firmy	E.96
97. Základní ekonomické otázky, typy a odlišnosti ekonomických systémů	B.97
98. Základní ekonomické principy a modely, metodické chyby ekonomického uvažování	B.98
99. Zákon klesajícího mezního produktu, princip úspor z rozsahu	E.99
100. Zákon poptávky, zákon nabídky, zákon poptávky a nabídky, zákon jedné ceny	D.100